

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Дјеца из шуме мира

Саида Мустајбеговић

Седамнаест борића. Свака младница, година живота. Засадили године хероја да у миру расту. Ту је погинуо Бошко бомбаш. Ни дјечак, ни мушкарац. Учитељица је толико увјерљиво причала погибију да сам сваки тренутак мира, жељела ратом замијенити. Што да Бошко сам расте?! Осим његових младика на ливади нема ничега. Дуго је мир чекао да ту засади Бошкове године.

Седамнаест смо дана походили бориће. Пролазили смо поред дјечака што из књиге весело ниче. На десном му рамену пушка а у lijeвој руци бомба. На лицу радост бронзом овјеквјечена. Такву радост само дијете може видјети и на себи имати. У боровај шуми израста човек. Мјеримо стабла уз част пионирску. Малени ми, малени борови. Нема крај њих сјене гријеха које годви каталожки заводе. Немамо ни ми порока, сем мира. Дуги су дани на планинској ледини без родитеља. Учитељица нам није причала родитеље народног хероја. У причи он има само вруће оружје. Због књиге под ногама, планина му је била мекша. Бошко је све с весељем прихватао. Немамо се ми шта у хладу мира жалити. Осим што није рат.

Седамнаест. Било ми је седамнаест када сам мирно стајала пред бистом Бошка Буже и пјевала „Тито, Тито то смо ми“. Раштимо ми, пионири из преосталих република, изговарали смо Тито. Око другог слова нисмо смо се могли договорити. Пјевали смо једни дугосилазно *И*, други краткоюзлазно *И*. Вођа хора повремено је беспомоћно погледавао у Бошка. Чинило му се да једно у бронзаном Бошку је утјећа пред хоровима који су га развлашћивали пред малобројном публиком. Бронзани бомбаш у сјени великог дома домао се мирно.

Голема зграда грлила је преостале пионире спремне да се преодјену у омладину. Бошкову зграду звало је дом. Ту нас је хранило. Заузети пјесмом, тјерајући друго слово код Тита да у пјесми не штрчи, пречули смо вијести. Пречули смо ехо топова и граната. Пјесма је затомила јецаје и срушене домове. Нисмо чули ни колоне људи који су се запутили у Бошков дом. О шуми година нисмо размислила. Имали смо бубуљичасте приоритете. У Бошкову кућу ујесто пионира – умало оmlадинаца, уселили се носиоци избјегличких картица. Пјесму је замијенило стругање окрњених шерпи *made in Jugoslavija*.

Смјњивала су се годишња доба. Бошко је бивао мањи. Погледала бих уз планину. Сјена заборав надрвила се над мојим дјетињством и Бошковым младошћу. На планинском путу ка Бошковом дому, виђала сам дезоријентисано гегање силуета. Једва сам чула сјећање дјечјег трчкарања и граје. Избјеглички аутобуси, замијенили су ђачке екскурзије. Стазама које су дјеца утабала, походили су шверцери. У кариране торбе стало је све што се могло животно, младошћу и надом платити. Мир на Бошковој планини избраздан је рампама, осенчен страховима и зебњом. У мом видокругу одавно нема Бошковог дома. Срушио га мир. У дворишту, од гостињске куће, оставило му гомилу греда. Под њима је мој немирни сан о храбрости да браним мир пушком и бомбом књигом под ногама.

Је ли тешко Бошку држати пушку и бомбу послије толико деценија? Не знам. Једино још кад пролазим могу видјети Бошкову шуму живота. Борове. Седамнаест их је. Засијецам их. И зато ми треба мир. Не могу мислити глад или бомбе у туђини и изводити мирну рачуницу властите величине и огледати године. Бошко ме одавно надрастао. Тихо је око њега. Учитељице га више не причају. Ратови спале школе и библиотеке да би у миру сјелили шуму. Бошкова шума чека на ред да угрије неразмјерени мир. Бошко није писао дневнике. У руке су му ставили пушке и бомбе. Вољела бих да су нам, док смо се дивили борићима, причали о миру. Учитељица нам никад није рекла која је књига под Бошковим ногама. ■

ИНТЕРВЈУ: ПРОФ. ДР АЛЕКСАНДАР ЈЕРКОВ, КЊИЖЕВНИ ТЕОРЕТИЧАР

Књижевност је истина

У уторак, 30. априла, биће обележен Дан Библиотека Матице српске и том ће приликом, на пригодној свечаној академији, професору Филолошког факултета у Београду, књижевном теоретичару и критичару, управнику Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ др Александру Јеркову бити уручено најзначајније признање БМС – награда „Златна књига“.

● **За библиотеке се понекад каже и да су „амбасадаре писаца“. У променама кроз које пролазимо, долази ли, нажалост, време када ће се, баш као у амбасади, у њих улазити само послом или у потрази за уточиштем?**

– Библиотеке су сабиралиште знања и писмености, стваралаштва и сећања. То је место на којем се оно што је важно за опстанак, трајање и напредак чува, обрађује и дели. Свака библиотека је храм хуманизма и битан инструмент да не постанемо бесловесни. Оне су кроз историју имале различите облике, али их ми и данас замишљамо онаквим какве су биле славне библиотеке у Ефесу или Александрији, Сијени или Риму. Велегелена библиотека здања се и данас граде по целом свету, од нове александријске библиотеке до оних у Новом Мексику, Јужној Кореји, Токију и Вашингтону, Марбургу и Фрајбургу, Калгарију и Хелсинкију... То је изванредна архитектура, фасцинантна зграда су подигнуте последњих година. Међу њима је наша Народна библиотека скромна кућа, али треба знати да су народна скупштина, народни музеј, народна библиотека и народно позориште основне институције просвећене и модерне државе. То је прво што се у новој држави успоставља. Треба градити институције и унапређивати њихов рад. Много тога ће убудуће бити, како се каже, онлајн, дигитално, виртуелно. Али старе и добре наше библиотеке биће и у будућности оазе у које ће долазити, као и увек, фин свет да нађе помоћ и подршку у свом раду, и да сретне себи сличне, боље људске душе.

● **У студијама, које сте објавили последњих година, занимљиво да је акценат на термину „истина“. Ружди је својевремено рекао да је улога писца, односно књижевности, „у обнављању вере читалаца у истину“. Да ли је, заиста?**

Прикази уместо праве критике

● **У једној студији написали сте да ће објективан поглед на актуелну српску књижевну критику бити могућ тек после 2050. Али, ако је већ годинама тешко пронаћи аргументима поткрепљену негативну критику, прети ли опасност да те 2050. закључак буде како се српска критика с почетком миленијума заправо претворила у приказе књига, више или мање замаскиране употребом књижевнотеоријског апарата?**

– Камо среће кад би заиста било књижевнотеоријског апарата, али ми смо углавном преспавали више од пола века развоја теоријске мисли. Уместо праве критике, бојим се да се пишу коректни али не и критички промишљени прикази. Превисше тога је постало сервис јавног мишљења и облик пропаганде. Има још много академски интонираних студија у зборницима, углавном коректно изведених, не увек и довољно обавештених, но више писаних као семинарски радови него због аутентичних сазнања и борбе за то сазнање. Такве су и прилике код нас, оне не погодују критичком мишљењу. Штета је да толико паметних људи глуме тобоже науку уместо да се боре за боље разумевање дела и са самим собом за више облике критичког сазнања. Врло ретко наиђем на текст који ме заиста потресе, као на пример уводна студија о херменеутици у *Фрагментима о рукама Драгана Бошковића*.

– Због тих књига посебно захваљујем жирију за награду Златна књига Матице српске. Захваљујући њиховој одлуци и једној промишљености и благонаклоности која дискретно стоји иза свега, лепо светло старе Матице сада пало је на моје писаније. *Истина (српске) књижевности* је прва књига и увод у низ књига које следе. Прве четири имају наднаслов „Смисао (књижевне) имагинације“ – две су већ објављене (*Европа и књижевна истина* и *Тајна Европе*), а још две ће бити ове и наредне године (*Немогућа места* и *Андрји и Европа*). Наредне четири „Смисао (српске) поезије“, још четири „Други смисао (романа)“. Још две су о књижевнотеоријским питањима, о постмодерном добу и шта је било после, о продукцинизму (тако сам назва пошаст која је одредила почетак новог века српске књижевности), и нарочито о канону (српске) књижевности. Једна о смислу и бесмислу критике. То је оно што је углавном написано, ако будем трајао после ће можда бити још једна „Књига (после) књига“, завршна синтеза, историја модерности и краха. Мој академски живот, посвећен српској књижевности можда ће стати између свих тих корица, којих има толико да се и сам уплашим и насмејем. Тешко пријатељима и понеком амбициозном студенту.

Истина, недоказива и неуловљива, непревиђени је идеал, у мојим очима неодвојив, као код старих Грка, од лепог и доброг. Истина књижевности, до које ми је стало, мислим да је најбоље што се човечанство успело да обликује, у томе се изражава сва људскост, смисао и сврха човековог трајања. Ја сам, као што знате, док сам био главни уредник „Просвете“ објавио Руждијево *Сатанске стихове* улпрок отпору тадашњих политичких структура, нарочито људи из министарства спољних

Фотос: РТС

послова, и имао посебно обезбеђење на светским сајмовима. Ружди је један од писаца који су обележили крај двадесетог века, његово страдање поука је како је тешко бити слободан стваралац. Књижевност не само што обнавља веру у истину, она јесте истина.

● **Приметивши да се књиге о којима читаоци говоре на ТикТоку појављују на листама најпродаванијих, полице и сајтови књижара добили су нову категорију – BookTok. Хоће ли и сама књижевност морати да се мења у „судару“ са новим технологијама и видовима комуникације? Или се то већ догађа?**

– ТикТок је, као и свако средство, само инструмент. Могли бисте на ТикТоку имати и Хајдегера и Гадамера, као што их данас можете слушати на јутјубу. То што људи „каче“ глупости, то је зато што су људи такви какви су. Није случајно што се човечанство не подсмева него велика такво *глупетање* (мислим да би то могла бити реч прикладна за ову сврху, и ево је јавно кандидат за реч деценије, јер није довољно само говорити глупости него треба и стално лупетати да би то привукло пажњу и *глупетање* учинило славним). Неко нешто тиме жели да постигне - рецимо да се поглед скрене са стварних проблема и питања, међу којима је и туђа рука заучена у џеп свакога од нас, која узима коликогод може. Књижевност никада није имала ништа заједничко са оваквим појавама, а они који су писали брићући и улагујући се томе, никада нису били ствараоци, то нису књижевници него корисници медијске буке.

Нове технологије, као што су то некада били и папир, свитак, књига, штампарска преса, мењају културу и утичу на облике стварања, али то није тако једноставан процес. Свеједно је да ли је текст на екрану или на папиру, битно је какав је и шта у њему пише. Смс романи, који су стигли и до нас, а у Јапану били чак и помало славни, симпатична су необичност, посебна врста епистоларне књижевности. Хоће ли вештачка интелигенција моћи да досегне Достојевског и Црњанског, да пише језиком Рилкеа и Груста, да ствара књижевне хетерониме и одсуство аутора попут Песое и Пинчона, то ми у овом часу не знамо, као што не знамо ни шта је човекова свест. Али не знамо ни да ли ће машине стварати нове облике живих бића, хоће ли се спојити (неуролинк) човек и компјутер. Са једне стране, све је то застрашујуће, са друге је фасцинантно. Ко не би волео, да кажем шта бих ја, да има у глави хиљаде књига класика светске књижевности, филозофије, историје... И хиљаде композиција, представа, изложба, слика... Ех.

Не морају последице промена и технологија да буде рђаве, само техничка средства ваља ставити у службу човека, а не користити као средства за поковање и отимачину.

● **Годинама сте били у жиријима најпрестижнијих књижевних признања на нашим просторима – сада сте у жирију Награде „Др Шпири Матијевић“ и од сора председник НИН-овог жирија. Може ли се формулисати некакви генерални закључак о томе у ком се правцу креће савремена српска књижевност?**

– Жирији су важни уколико скрећу пажњу на вредна књижевна дела. Уколико то не чине, они су само сметња. Награда „др Шпири Матијевић“ стиче леп углед и за сваку је похвалу што се породица убијеног колеге и писца лепо стара о овој награди и награђенима. НИН-ова награда је дуго била најпознатија и најутицајнија, ваља је чувати и обнављати.

Врло је тешко донети неки општи суд о правцу у којем се креће наша књижевност. Човек би рекао да имамо јако висок ниво књижевне продукције, али не и довољну усредсређеност на писање ремек-дела. Не можеш постати Доситеј или Његош, Андрић или Црњански, за то се ваља родити. Али ако не уложиш све што имаш у себи (то је као потлач када даш, поклонихи другима, све што имаш), таман да си био намењен бољој стваралачкој судбини, нећеш је досегнути. Бојим се да писци данас недовољно брину о томе да једино што има смисла и сврхе јесте – писати велика дела. Некада су она ту, али их још људи не виде. Рецимо *Карантин* Раше Ливаде. А некада их зачудо видимо, рецимо *Опсаду цркве Светог Спаса*.

Мирослав Стајић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Укрштене речи
Зоран Костић Цане
(Лагуна)

Прва књига поезије Зорана Костића Цанета, фронтмена Партибрејкерса, води читаоца на његов „лични концерт“ пун ритма и искрености. „Књига се зове *Укрштене речи* зато што пишем песме на А4 листовима великог формата. Речи, смисао и строфе траже једни друге и тако се укрштају. Не радим на компјутеру, ја сам технолошки прегажена личност. Само папир и фломастер. А волео бих да пишем гушчијим пером и мастилом”, рећи ће Цане. По оци Иване Димић, „ово није љубазна књига”. „Свака песма је овде, не сусрет, већ суочење”, поручује књижевница. „Држаће те будним, неће ти дати да предањеш, имаћеш непрекидно утисак да те посматра огледало. Овде песме вичу и кад шапућу, мисли су оштрих ивица и дурске и молске. Што је дуже читаш, ова књига те више забрињава, растује, и све више те се тиче. Кад је савладаш до краја, наћи ћеш једну танку златну нит: ово је књига која ће ти дати храбрости и неће те оставити без наде”...

Последња грофица
Бранковићка
Игњат К. Сопран
(Агора)

„Господин Игњат К. Сопран, писац ове занимљиве приповјетке провео је век свој у штампарији и уређујући српске и њемачке новине што у Сарајеву, што у Земуну”, пише у уводном слову преводилац проф. Мојо Медић, који ће књигу и печатити 1888. године. По речима проф. др Саве Дамјанова, ова књига нити је класично нефикционално прозно шитиво, нити романсирана документарна прича, нити било шта слично што би се могло уврстити у познате и дефинисане жанровске оквире. „Управо то јој и даје драг, јер је писана непретенциозно а са пуно занимљивих и упечатљивих слика из наше прошлости – често и таквих на које смо као култура најжалост заборавили”, наводи професор Дамјанов.

Ерос неизрецивог
Виктор Радун Теон
(Интелекта)

Рукопис Виктора Радун Теона садржи 14 есеја и осврта и презентује кључне тачке виђења света аутора. Књига је подељена у три поглавља: први део (Интелектуалац, хуманизам и слобода) садржи четири, други део (Поглед поезије на свет) шест, а последњи део (Превратници) још четири есеја. Први део, како оцењује проф. др Алпар Лошонц, призива различита значења хуманизма, те уводи читаоца у историју хуманизма који је, по аутору, изложен непрестаном срозавању. Други се део усредсређује на поезију и нуди промишљање ситуационности поезије у савременом свету, док трећи део доноси есеје о превратницима света који користе моћ поезије да би извојевали дисиденство. „Рукопис Виктора Радун Теона је исписан са критичком намером, Он је убеђен да агресивни трансхуманизам посредује опасности због којих би се могли проћердати резултати хуманизма”, наводи др Лошонц.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ
Тасос (2)

Татјана Јанковић

Чим ставиш ранац укаже се првац.

Кренула сам пешачком стазом према Лименарији. Осам је ујутру и сунце је под углом од око тридесет степени. Размишљам о сатима, степенима, километрима. Бистрије мислим у временским мерама него у просторним. Растојање од 10 минута, 15 минута, пола сата хода – то разумем. Лименарија 4,5 км, пише на путоказу.

Стаза води поред затвореног туристичког комплекса. Сотирис Студиос – стоји на табли уз капију. Први Грк ког сам упознала звао се Сотирис. Смејем му се са растојања од 37 година. Део мене посматра ме како се смејем табли са натписом. Тај део мене има 50 година.

Оно што на путовању опија је губитак осећаја за време.

Изгубити осећај за време значи не бити неком дужан.

Наилазим на плажу са каменим плочама. Неочекиван пејзаж ме је обрадовао. Изувам се и корачам са камена на камен. Свет треба открити босим табанима. Хвата ме унутрашњи смех.

Одозго, са видиковца, види се руб обале. Под мојим погледом мешају се нијансе мора.

Камена крљушт плаже и море припадају различитим световима.

Трепнем и свет ми каже нешто друго.

Брод у даљини је играчка. Два галеба лете као четворокрила птица.

Стаза даље води кроз борову шуму. Светлост у шуми је одблесак мора. Мирише рецина, вино са боровом смолом.

На пропланку је црква са звоником. На звоничку је звоно, мало као птица.

То је црква Светог Николе. У гипсној плочи је урезан лик свеца, а у плочи контуре барке.

Камен је сам по себи знак.

Бео као зуб. На њему пише: CIVILIZATION, CREATION, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ, ΠΑΟΚ.

Ту је музеју на отвореном. У тишини, под смарагдном месечином, уздижу се мермерне плоче са уклесаним фигурама и словима. Велика лира окружена је оштроуглим словима ΜΟΥΣΑ ΘΑΣΙΟΝ. Приказана су лица богова. Крошње и сунце сликају по мермеру тамном и светлом сеном. Камен мења израз као људско лице.

Наједном у сенци бора, примећујем биће. Не помера се. Помишљам да је велика гљива.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Магијска функција језика

„Жена која зауставља сатове”, Корнелије Квас (Академска књига, 2023)

Пише: Сања Перич

Друго прозно дело професора опште књижевности и теорије књижевности, Корнелија Кваса, доживело је, попут првог романа *Зенонов пут*, завидну читалачку и критичарску рецепцију. То је знак да су високи уметнички домети дела достигнути тако да оно плени једноставношћу, упркос вишеслојности и садржајности наративних токова. Начин на који су десет прича, укључујући пролог и епилог, узвезане у својеврсни роман-мозаик, није нов ни необичан. Заметак радње назначен у једној причи развија се у другој, са ликовима који од скице постају брижљиво портретисани јунаци, испрлетани најчешће по судбинском налогу трагичне неминовности. Интертекстуално ткање неусиљено премрежава текст, тако да изостаје утисак како аутор жели да фасцинира својом ерудицијом. Уместо тога, он заобилази комплексне поставке и тежи враћању на суштинска питања грађења приче: зашто писати и како наћи задовољство у тексту, и у улози писца, и у улози читаоца.

Пролог је изненађујуће једноставна, чак детиње невина исповест: невидљиви друг који слуша и усмерава на све што је исправно и лепо, губи се одрастањем, заједно са аутентичним делом личности. Писање постаје поновно успостављање дослуха са својим алтер-егом. И у наредној причи, „Жена која зауставља сатове”, предмет приповедања огољен је у мотиву часовника, који симболизује опседнутост временом и страх од пролазности. Читалац је тако на самом почетку оружан пред отвореношћу дела: није, дакле, реч о томе ко је пишчев пријатељ из детињства, или каква је симболика бројних сатова који откуцавају у кући супружника. На основном нивоу текста читалац је привидно ослобођен од одгонетања смисла, јер све делује очигледно и саморазумљиво. Приповедача виртуозност огледа се не у избору оригиналног предлошка, ликовима, или радње, већ у смештању загонетке на неочекивано и, тим више узнемирујуће место. Зашто куцање сата једно буди и онеспокојава, а друго успављује и одржава у животу? Динамика односа мужа и жене остаје тајна, слично као што

су и други сусрети у књизи, на пример, професора и девојчице, јунака и његовог писца, или девојке и господина, пречишћени од свих разлика и крајности, сем најважније: живећи или нестати.

У причи „Сусрет” о девојци и старијем господину замка за читалачка очекивања крије се већ на самом почетку, описом заљубљености као „трептаја лептирових крила” у стомаку. Када је пажња заокупљена клишеом, који води у заблуду како је све „већ познато”, дешава се преокрет: није у питању заљубљеност или сладострасна опсесија, већ најбитнији сусрет у животу. Суштина остаје несазнајлива, а форма преварно прозирна. У једној од најзанимљивијих прича јунак остаје изненада без прстију. Он не осећа бесни због свог губитка, ни због наметања заслуга и казни које му не припадају, али га разбесни властита стилска грешка. То открива да форма гуши и оно мало људскости што још постоји у њему. Не чуди, отуда, што је лозинка у причи с крими-елементима, „Емил”, једноставно – „човек”. Једноставност и човечност остају кључ за читање збирке, на супрот компликованим и сензационалистичким решењима која се неретко намећу.

Прича „Седма функција језика” представља средиште из ког проистичу приповедни токови у другим причама. Као што јунакиња магијску функцију језика површно поистовећује са пророчанством, цела прича може бити сведена на сиже за хорор-филм у ком злокобна црнокоса девојчица непознатим људима прориче судбину. Свестан ове могућности, аутор је превазилази иронизовањем форме и клишеа (професор није нестао, *вероватно* је побегао с љубавницом-студенткињом), уверен у постојање магијске функције језика. Ова замamna снага уноси промену у животе који су до тада личили на унапред задате улоге. „Улоге нам нису заувек дате”, реченица је из приче „Партија шаха”, и Корнелије Квас дубоко промишља ову мисао, измењујући позиције моћи унутар текста, тако да нико није сигуран: ни универзитетски професор, ни корумпирани политичар, ни јунак, ни његов писац. Дело „Жена која зауставља сатове”, на супрот томе, чврсто је позиционирано у врху новије српске књижевности, са испуњеним обећањем да ће задовољство у тексту сигурно бити нађено. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Шехерезада и покрадено памћење

Пише: Ђорђе Писарев

Признајте, уколико сте иоле загрижени читалац, да је сасвим нормално да се деси да неку од омиљених књига, током година које вам следују, прочитате више пута. Нисте ли, у своје време, неколико пута прочитали Такеријев "Вашар таштине", "Људске окове" Сомерсета Мома, нисте ли више пута прочитали роман(чиће) Агате Кристи, Кронина, Бромфилда (Зилахија!) и "Воденицу на Флоси" Џорџ Елиот, Толстоја и Руждија, Хемингвеја, Ремарка, Црњанског, па све те дивне књиге Хесеа (Сидарта, Игра стаклених перли, Степски вук и Демијан), па успут и Мир-Јам, зашто да не, да се не лажемо, "Добар дан, туго" Франсоаз Саган и "Збогом мојих петнаест година" Клод Кампањ (Брижит и Жан-Луи Дебрије), "Иди куда те срце води" Сузана Тамаро, да и не спомињем чак и "Плави бицикл" Рејин Дефорж, па и нешто озбиљније штиво, попут "Ми деца са колодвора Зо" или нешто више педагошку "Слободну децу Самерхила" Алесандра Нила... Касније, сјајног Муракамија али и узбудљиву франшизу Јоан Роулингс, па романи више намењене мушком роду: Три мускетара, 20.000 хиљада миља под морем, Робинзон Крусое и Тајанствено острво, Витеза Лагардера, Ајванхоа и Робина Худа...

Уколико је читаоцима, у тој "новој сенилности" која их је обузела па изнова читају већ прочитано, уколико их је, дакле, издала меморија па су заборавили причу, догађања и задовољства која су осетили током првог читања, па саду "краду памћење" и зато читају изнова, зашто не би и писци имали право да испишу, по други пут, своју књигу, зашто би њима одузели то право, па и (можда) задовољство?

Могло би се десити да, пишући нову-стару књигу, заиста потрефе, у реч, у слово, верзију идентичну првој, али ко каже, у бескрајном универзуму Књижевности, да то дело не би било прочитано и с правом схваћено на савим другачији начин, о чему је засигурно размишљао и Борхесов јунак-писац Пјер Менар када је поново исписивао, од речи до речи, Сервантесовог Дон Кихота? Ко каже да то (исто) дело не би попримило друга својства – а не да остане без особина као онај Човек Роберта Музила – и да се укупна људска мисао не би променила за који степен који би, опет, бар за нијансу, померио прошлост, садашњост и будућност цивилизације?

Није ли тако добро позната судбина Карла Линеа (1707 – 1778), чувеног шведског природњака и научника, родоначелника таксономије и модерне екологије, иначе страственог вртлара и лутеранског свештеника, који је у старости, после можданог удара, потпуно изгубио меморију па није могао да препозна сопствене књиге и почео је да их испишује изнова. (Није познато коме је допала та непријатна обавеза да му саопши да препишује самог себе, да краде сопствено памћење.) Зар није могуће да се нешто слично десило и лепој везировој кћерки Шехерезади по завршетку приповедања 1001 повести, да јој је понестало приповедачког материјала – можда и истинске мотивације – па је кренула исти циклус испочетка, што цар Шехријар тешко да би приметио, јер он је био навучен на само приповедање, више него на саму радњу. (Опет, кажу хронике, св. Августин је оставио запис о свом школском другу који је имао тако изузетно памћење које му је омогућавало да увек изнова саставља текстове које је једном читао или учио напамет. Могао је, како каже Августин, да наведе претпоследњи стих сваке Вергилијеве књиге, "брзо, по реду и по сећању".)

И сјајни немачки песник Ханс Магнус Енценбергер, додуше везујући проблем за иновацијски темпо памћења у дигиталним системима, говори понешто о (застрашујућој) визији заборављања (цитат је преузет из књиге Манфреда Остена – "Покрадено памћење"):

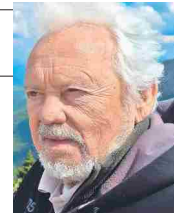
"Невероватно убрзани темпо подухвата усмерених на иновације има, наиме, за последицу да опада временска вредност медија за складиштење. Национални архиви у Вашингтону више нису у стању да ишчитавају електронске записе из шездесетих и седамдесетих година. Направе које би за то биле потребне већ одавно не постоје. Специјалисти који би податке могли да конвертују у неку актуелнију форму веома су ретки и скупи, тако да се може сматрати да је највећи део материјала изгубљен. Новији медији очевидно располажу само технички ограниченим краткорочним памћењем."

Да ли ово "медији" треба читати као – "писци"? Да ли "медији" односно "писци" треба, већ дуго, дуго, схватати као: "читаоци"?

А ви, јесте ли можда заборавили, да сте већ прочитали ове редове у којима се тренутно налазите, нисте? Добро, да наставимо: признајте, уколико сте иоле загрижени читалац, да је сасвим нормално да се деси да неку од омиљених књига, током година које вам следују, прочитате више пута...

ХОМО ПОЕТИКУС

Без обзира на све

Љубиша
Ђидић

После ужасне 2023. године кад су Србијом харале олује и поплаве налик на оне ратне и украјинске и руске и палестинске олује видех на небу коначно велика кола

И видех како их к мени дотерује мој деда Гмитар из Миленције прерушен у Архангела Михајла нашу крсну славу док је прелазео албанску Голготу

И звездано зајездисмо у неку нову Србију у којој да л те поплаве још од Ноја у којој да л ти Украјинци и Руси да л Албанци Јевреји и Срби да л у којој док нас цео свет моли само ви Срби нас можете спасити

док мој деда као Исус разапет на албанској Голготи све благосиља и без обзира на све не пристаје да спасе ово овакво човечанство

из рукописа

ЕСЕЈ НЕДЕЉОМ: ТИХО ГАШЕЊЕ ЈЕДНЕ ПРОПУШТЕНЕ ШАНСЕ

Ни хлеба, ни мира

Лидија Васиљевић

Осми март деценијама уназад, можда чак и дуже, клизи ка маргини своје појавности. Пре 114 година, на иницијативу Кларе Цеткин, на Међународној конференцији жена у Копенхагену, установљен је прво као интернационални празник жена, без јасног датума у циљу побољшања економских и радних услова али и права гласа жена. Сам датум, одабран је након великог и успешног штрајка организованог 1917. године, када су руске раднице захтевале „хлеба и мира. Након спајања датума и сврхе самог празника, једно време се обележавао масовно и скоро па адекватно, али су се у цео ток обележавања укључиле разне препреке. Те препреке ме неодољиво подсећају и на однос самог друштва према жени.....

Друштва жене виде на различите начине, од којих су неки погрешни и штетни, како са жене, тако и за само друштво где оне чине око 52%.

Жена је тело.

Иако су жене током године присутне највише са највише 15% чланака, вести и репортажа где су главна тема, око 8. марта, та бројка се за неки проценат повећа. На жалост не увек у корисном правцу, већ много чешће, кроз подржавање стереотипа. Ово је за најмоћнији канал комуникације ка друштву још једна прилика да истакне женско тело као основни облик њеног постојања. Доминирају фотографије младих и познатих жена, њихова гардероба и пластични осмеси. Жена као тело нестаје из јавне сфере уласком у средње године, а остаје њен писани траг, или глас, ако је упорна. Тело је без гласа, а када стигне глас, време му је да се сакрије. Борба започета феминизмом трећег таласа, и даље траје, а осмомартовски дога-

ђаји губе снагу свој утицаја, јер се И женска И мушка тела, окрећу неким другим облицима постојања.

Жена је ирационална

Још је једна од поставки о природи жене, започета са идејом истицања женине везе с природом а мушкарчеве с логосом. Последице ове поделе данас можемо препознати у мањем

броју студенткиња природних и техничких наука, и научница на светском нивоу. Услед истицања дејства хормона на женин ум и могућност просуђивања, овим хормоналним темпираним бомбама су дуго оспораване одговорне позиције у науци, па чак и у руковођењу људима. Од Аристотела па све Џордана Питерсона опстаје теза да све одатле креће и тамо се и завршава. Осмомартовска дешавања, често ускраћују јавности политичку димензију, нудећи бурлескне и ирационалне акције попут попушта за теретане за дамеилији организовања трка у штиклама.

Жена је мајка

Или је мајка нације, свом детету или је будућа мајка некемо и нечему. Уколико то није онда је неостварена и свакако је за жаљење. Жене на јавним функцијама морају истаћи и оправдати своју успешност истичући виртуозно уклапање посла са мајчинством, док се од очеве се то свако не очекује. Остварене мајке, морају водити рачуна да деца одражавају васпитање и вредности које су им оне усадиле, јер ће свакако прве бити криве, ако не што не буде како треба. Будуће мајке, се морају унапред доказати, као оне које се развијају у добром правцу носитељи својих будућих најважнијих улога. Симон де Бовар би примети-

ла, да нисмо много одмакли од њених покушаја да у склопу другог таласа феминизма одвојимо есенцијалну функцију од неких других које поседујемо. Једини помаци су видљиви у правцу могућности да жене саме могу лакше да усвоје или удоме децу и да су у нешто мањем степену жене склоне да својим партнерима буду савршене мајке,

Жена је слаба

Омиљена фраза, оваплоћена у медијима, која је настала још давних година установљавањем како религиозне тако И научне природе жене. Наиме, иако је чињеница да су жене (махом) физички слабије, те могу мање да понесу и пренесу, овај постулат се односио на више од физичке снаге. Одређени, махом биологистички оријентисани антрополози сматрају да је физичка снага утрла пут подчињености жене кроз историју, као што је случај код других сисара, док они други сматрају да је то ипак женина репродуктивна способност која је тражила да остане безбедна и пасивна. Силвија Федеричи, савремена теоретичарка леве оријентације, наглашава мулогу жене као бесплатне помоћне раднице у настанку капитализма. У сваком случају, пренето на поље обележавања 8. марта, слабост жене је заправо њена снага, кажу политичари у својим говорима. Неписан је обичај И да се супругама И партнеркама тада утађа, скува, спреми и опере. Заправо, учини нешто што ће допринети осећају равноправности. Слабост је само изговор, да се 9. марта све врати на старо.

Жена се може купити

Вероватно се неке жене, као и неки мушкарци а нарочито гласачи, могу купити, међутим жена

није исто што и капитализам. Овај стереотип је веома живав везан пре свега на немогућност жене, све до XX века да постане економски аутономна. Уколико није била део аристократије, или угледне и богате мужевљеве породице, жена је могла да се издржава од трговине или пољопривреде, али само као зависни члан породице. Брак је био, а код неких жена и остао, економски гарант њеног опстанка, а развод, веома често пут у потпуно пропаст. Иако су данас веће могућности самосталног економског функционисања без обзира на то, неке жене са великом несигурношћу и страхом прихватају ризике

Баш као што је глад претходних генерација, условила преједање садашњих, јер је како у несвесном, колективни страх од сиромаштва и пропасти, чврсто је наслојен на хиљадогодишња искуства једног другачијег поретка.

У свету гладног духа и пуног слепих мрља за потребе стварних жена, не пропуштајмо шансе, јер, као што поручује мото овогодишњег осмомартовског протеста у Београду – Нећу цвет, хоћу да ме препознаш! ■

„PLEASE KILL ME: НЕЦЕНЗУРИСАНА
УСМЕНА ИСТОРИЈА ПАНКА“, MASCOM PUBLISHING

Књига побуне и испаштања

Пише: Драган Стошић

Рок култура и њен неодољиви део - рокенрол музика, на својој историјској путањи никада нису били у труснијем подручју него што се то десило у време панк рока, нарочито током 1970-их година. Тај потрес, прво са америчке па потом и европске (читај: британске) стране Атлантике изазвао је, заправо, прави цунами, ако се послужимо речником геолога и океанографа. Разорна снага филозофије панка, нарочито крајем 1960-их и током 1970-их година, раширила се и диљем света, са већим или мањим, углавном, понављањима, али је у наслеђе оставила свој револуционарни карактер чији је најбитнији резултат био освежавање рокенрола новом енергијом, којом је уздрмана и „пробуђена“ дубоко етаблирана рок музика, којој су понестали креативни потенцијали.

Панк рок забележен је мноштвом докумената и белешки, од таблоидних и озбиљних медија, преко исписаних књига и продукција на филмској траци, до „умрлица“ које су просто наследиле начин и схватање живота, што је третирано као смислена дефиниција те и такве побуне. Историја је, тако, стварана и подржавана, до финалног дефинисања једног мита. Много година касније, ако ћемо право, након што је категорија панка, у свом базичном значењу,

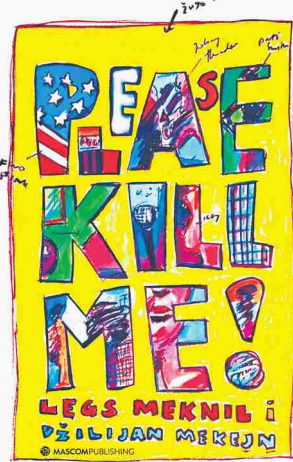
постала део далеке прошлости, неким људима је пало на памет да то (и) своје бављење нечим што је у одређеном тренутку представљало непобитни еликсир за већ изанђалу формулу, преточе у тзв. „усмену историју“.

Књига *Please Kill Me: Нецензурирана усмена историја панка (Please Kill Me: The Uncensored Oral History of Punk)*, оригинално објављена 1996, недавно је (коначно) доживела и своје српско издање, захваљујући кући *Mascom Publishing* и преводиоцу Слободану Локи Нешовићу. Тако је „Библија панка“, како је у међувремену прозвана, ова књига Легса Мекнила и Џилијан Мекејн, као аутентична, шокантна и дрска, а неретко и контрадикторна, понудила овдашњем читаоцу бескрајно духовит и сиров, баш као и музика о којој говори, повратак у једно време у коме је младим људима била понуђена „сигурна кућа“ за бегство из света у коме су се осећали потлачено, из света који им је скројен без њиховог пристанка. Ауторски двојца ове књиге, користећи брдо интервјуа и белешки, без пардона, реалистично и живо-

писно, износи на видело сву славу и сав прљав веш панкерске епохе - трудећи се да открије како је једна маргинализована друштвена група довела до корених промена у свом окружењу, али и у целом свету. „*Please Kill Me* ће вас можда натерати да пустите сузу за изгубљеним песницама и промашеним ликовима, али ће вас засигурно и насмејати. То је искрено, детаљно, нецензурирано - дођавола: погано - и фасцинантно усмено сведочење“, забележио је критичар магазина *Рولينгстоун* о овој књизи.

„*Please Kill Me* ми је препоручио сада покојни оснивач *Sire Records*, Симор Стајн који је био у самом епицентру догађаја и појављује се у књизи на много места. Рекао ми је да је то најважнија књига о андерграунд култури и развоју панка која је икада написана. Био је у праву! С обзиром да се о ради о специфичном начину приповедања, усменој историји, дружењу са херојима популарне музике, из његовог златног периода је, у првом лицу је фантастично искуство. Док сам радио на књизи имао сам веома интензиван осећај да сам присутан на лицу места и да проживљавам све те чудновате ситуације. Мислим да је то максимум који једна књига овог типа може да пружи“, објашњава Слободан Нешовић зашто се прихватио превожња овог јединственог издања.

Рецимо, на крају, да се аутори овог аутентичног историјског сведочанства, ако би били мање стоји, љубовски добре прозе, не труде да глорификује панк као музички правац, већ покушавају да (литерарно) зађу у најинтимнији могући кутак сјаја и беде изгубљене генерације. И, у том приповедају помажу им легендарни ликови као што су Лу Рид, Енди Ворхол, Џон Кејл, (Стивен Патрик) Мориси, Иги Поп, Данкан Хана, Пети Смит, Малколм Мекларен, *Блонди*, *Ра-монси*, *Секс пистолс*, *Клеш*...

Пише: Александар Милосављевић

Наглашавањем „позоришна“ у наслову овог текста желео сам да подвучем разлику између онога што искључиво настаје у театру према свему осталом на шта се данас може односити, а најчешће се у колоквијалној употреби и односи, појам „представа“. Истина, сада и овде је увелико компромитован и појам „позориште“, што ме, признајем, изузетно нервира. Наиме, посвуда нам, рецимо политичару (не само овдашњи) нуде и приређују разноврсне „представе“, а у своја „позоришта“ нас непрестано покушавају да увуку сви – од већ поменутих актера политичке сцене, преко учесника у телевизијским риалити шоу програмима, па до аматера којих је из дана у дан све веше, а који су, ваљда и на сопствено изненађење, доспели у позицију да обављају послове за које нити су обучени, нити за њих имају реалне афинитете, па их отуда отаљавају лишени било каквог осећаја одговорности.

Нема сумње да ме ова врста данас све присутнијег аматеризма погађа кад год и где год се с њим сударим, али ме одсуство одговорности ипак највише иритира у позоришту. Шта ћу, ваљда је то последица професионалне деформације. Зато смалакшем чим на сцени видим редитељско-глумачка збрзавања, кад у попису представа које игра неки од наших театарара не пре-

**Знам за пословицу која објашњава
због чега је мајка корила свог сина:
Не што се коцкао, него што се правдао**

познам макар наговештај сувисте идеје репертоарског концепта, када чујем како настају такви репертоарски планови, или увидим ко их у појединим театри-ма смишља. Не љутим се, међутим, на позоришне промашаје, рђаве и недовољно добре представе, или редитељска и глумачка остварења иза којих стоји труд и уложена енергија, јер у уметности, па и театарској, не постоји рецепт за успех, а ни правог резултата нема без рескрирања.

Оправдање за овакво стање не може бити актуелно одсуство ма какве стратегије везане за наш позоришни живот. Још мање оно може да буде у чињеници да шири стичај околности, најпре инсистирање на тржишном третману савременог уметничког стваралаштва, све оштрије намеће конфекцијску производњу представа. А она, пак, подразумева униформност и на плану процеса настанка дела, и његовог резултата.

Јасно ми је, дакле, да у оваквим околностима пут до озбиљне позоришне представе не може да буде лак и једноставан, па отуда и не очекујем да ћу наићи на атмосферу, на глумачки ансамбл и продукционе услове у којима је могуће постићи оптималне услове за (озбиљан) театарски рад. Понајмање сам – што је, да боме, несумњиво последица мојих предрасуда – такве услове очекивао у неком од театарара изван великих позоришних центара. Рецимо у Зајечару.

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

Путовање до представе (1)

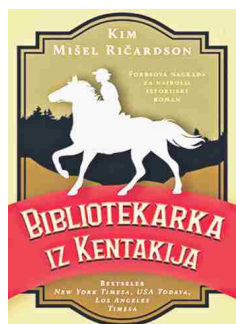
Знам за пословицу која објашњава због чега је мајка корила свог сина (не што се коцкао, него што се правдао), и свестан сам да би се овај нау-могао сада односити и на мене, али – пуне истине ради – признајем и да су ме критичарска путовања у последње време суочила са чињеницом да у такзованој унутрашњости покаткад можемо видети представе које су и глумачки, и редитељски и по својој смелости неупоредиво провокативније од оних насталих у театрима великих, па отуда и богатијих средина.

Ето мене тако у зајечарском Народном позоришту Тимочке крајине „Зоран Радмиловић“, где као драматург и асистент редитеља учествујем у настанку представе Неки важан човек. Писац драме и редитељ је Жељко Хубач, већ извесно време сарадник овог театра. Жељко ми је одавно сугерисао да зајечарско позориште не прикрива властите амбиције и ствара све боље представе, те да тамошњи глумачки ансамбл уистину има високе уметничке потенцијале. Последњих година сам као критичар, истина, видео неколико представа које потврђују ове тврдње. Па ипак, с извесним резервама сам приступио припремама за пробе Хубачевог комада који се бави животом и узбудљивом каријером Николе Пашића, иначе Зајечарца.

Пошто сам драму знао још од њене прве верзије, а било ми је познато и да му је комад наручио Влада Ђуричић, директор зајечарског театра, као и да првобитна пишчева намера није била да режира свој текст, Хубачу сам предложио да драму ослободи свега што би указивало на пригодност чији би циљ било задовољавање хоризонта очекивања локалне публике. У часу када је, због различитих разлога и мимо пишчеве воље, постало јасно да ће баш он режирати комад, Жељко је с огромним ентузијазмом приступио адаптацији текста. Претходно ме је замолио да му у овом послу помогнем. Радо је прихватио моје сугестије које су, барем по мом мишљењу, водиле ка сценској радикализацији каква, поред осталог, предвиђа и вишеструко спреман глумачки ансамбл. Стрелићи, то сам и предочио редитељу. Његов одговор је био да не бринем. Оваква реакција, као и поверење које имам у Жељка, постепено су елиминисали моје бојазни, па су сцене све више мењале првобитну форму и драма структуру. Ово је, наравно, подразумевало и све сложенији глумачки ангажман.

У том периоду, између два пролећа – 2023. и 2024. године – настало је тако десетак верзија драме или појединих њених сцена. Разуме се, све време смо интензивно разговарали и о конкретним редитељским решењима које планира да примени у Зајечару. А када је Жељко написао последњу „руку“ драме, дошло је време да кренем на пут... ■

ПРОЗОР У СВЕТ

**Библиотекарка
из Кентакија**
Ким Мишел Ричардсон
(Лагуна, 2022)

„Библиотекарка из Кентакија“ је роман заснован на више необичних историјских чињеница које звуче довољно егзотично да није одмах лако поверовати да су истините. У источном Кентакију су за време Велике депресије, у првој половини двадесетог века постојале „коњске библиотеке“ у које су „књижоноше“, углавном жене, сваке недеље доносиле књиге, новине, билтене и све потребне списе на коњима, ширећи писменост у дубинама руралне, сиромашне Америке. Као што то бива, главна јунакиња Каси Мари је двоструко обележена – не само што је она једна од библиотекарки јахачица, девојка борбеног духа која ради посао који је и даље виђен као мушки, већ припада и „плавим људима“ – она је једна од последњих са ретким генетским поремећајем метеноглобинемije која узрокује плаву кожу (у то време заиста су у Апаталачким планинама живели „плави људи“, који су сви били у сродству).

„Библиотекарка из Кентакија“ је роман не сувише сложне нарације, писан у реалистичком кључу, тек мало романтизован, али нимало зашећерен. За причу са поставком која се на први поглед чини

Реч критике

готово разиграно ексцентрична, роман нимало не бежи од приказивања свих суровости стварности америчке дубоке провинције са почетка прошлог века – од затучаности сељака од којих многи књиге сматрају сасвим непотребним („Библиотекарку“, идеалистички отвара цитат Т. С. Елиота, да само постојање библиотека пружа најбољу потврду да „још смео гајити наду у будућност човека“), преко верског фанатизма оличеног у локалном свештенику насилнику, сексуалног и физичког насиља, до сујеверја и предрасуда.

Динамичности нарације свакако доприноси и интимистичко прво лице у ком је писана, а њеном замаху и својеврсни апендикс на крају где фикција почиње да се претапа у историју, па црнобеле фотографије жена које су заиста служиле као „књижоноше“ и ентеријере њихових библиотека прате фактографски текстови о томе како су живеле, као и мапе које округе су покривале. Осим овога, основни текст књиге обогаћен је већим бројем занимљивих коментара преводитељке који нас помало враћају у старија времена издаваштва.

Настасја Писарева

Цитат

Тата је спустио свећу и креснуо шибицу да упали фењер што је висио на трему.

Два зимска ноћна лептира вијала су светлост, кружила, слетала у близини. Чиста, свежа влага мешала се са димом дрва и наткриљавала мајуну брвнару као кишобран. Дрхтећи, загнурила сам нос у јорган кад је бритки ветар застругао низ планине, провлачећи тихе звиждуке кроз борове четине и преко голих црних грана. (...)

– Тата, ја имам добро запослење, плаћају ме двадесет осам долара месечно да испоручујем књиге народу који има потребе за учењем у овим брдима.“